

Филипська В. І.

E-mail: ostek@list.ru*Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди (м. Харків)*

Постановка проблеми. Згідно з Державною програмою «Вчитель» невідкладними для вирішення є проблеми вдосконалення механізмів неперервної педагогічної освіти протягом усього життя з урахуванням вимог сучасного інформаційно-технічного суспільства, системне підвищення професійного рівня педагогічних працівників та відповідно утвердження престижу і високого соціального статусу вчителя. Професійне самовдосконалення є основою його професіоналізму, творчого потенціалу педагога, продуктивної професійної діяльності, стає стимулом розвитку особистості вчителя, його самоосвіти, самовиховання.

Аналіз досліджень. Дослідженню проблеми професійного самовдосконалення вчителів завжди приділялась належна увага. Складовими елементами цього процесу науковці (А. Дистервег, М. Демков, Ф. Дьяков, К. Єльніцький, В. Крижко С. Миропольський, Є.Павлютенков, О. Прокопова, Н. Румянцев та інші) вважають самоосвіту та самовиховання.

Мета статті - проаналізувати та схарактеризувати функції, етапи та складові процесу організації самовдосконалення вчителя.

Викладення основного матеріалу. Професійне самовдосконалення – це свідомо професійна діяльність учителя в системі його неперервної педагогічної освіти, яка спрямована на підвищення фахового рівня, професійну самореалізацію, подальший розвиток професійно значущих якостей, підвищення ефективності навчально-виховної роботи в школі відповідно як до інтересів, потреб і можливостей учнів, так і до вимог суспільства щодо соціалізації, особистісного і професійного розвитку людини [5,с.196].

Самовдосконалення виконує такі функції:

- удосконалення, збагачення знань учителя (предметних, частково-методичних, дидактичних, виховних, психологічних, етичних тощо);
- розвиток світогляду, професійно-ціннісних орієнтацій, переконань, що відповідають задачам суспільства й школи;
- розвиток мотивів творчої діяльності (любов і повага до дітей, захопленість предметом, потреба у самореалізації тощо);
- розвиток стійких моральних якостей особистості (переконаність, гуманізм, педагогічний оптимізм, принциповість, доброта, душевна щедрість тощо);
- розвиток сучасного стилю педагогічного мислення, таких його ознак як системність, конкретність, гнучкість, економічність, селективність, почуття міри тощо;
- розвиток професійних навичок, педагогічної техніки, виконавчої майстерності (техніка словесної і несловесної комунікацій, тобто техніка мови, а також руху міміки і жестів, інтонацій тощо, техніка спілкування зі школярами, навички застосування різних технічних засобів навчання, включаючи складні технічні засоби (комп'ютери, відеотехніку);
- розвиток культури емоцій і вольових проявів учителя, саморегуляції діяльності;
- розвиток рефлексивних умінь.

Професійне педагогічне самовдосконалення виявляється у таких показниках як: прагнення до самостійного поглиблення знань про напрями професійного розвитку та способів покращення якості викладання; самостійного професійно-обґрунтованого цілепокладання, обґрунтованого прийняття рішень; до уміння знаходити доступ до необхідних інформаційних ресурсів; до самодетермінованого виконання повсякденних професійних обов'язків визначених посадою; бажання брати на себе відповідальність; аналізувати власну діяльність і поведінку; прагнення до вільного волевиявлення; самоініціативи, її активного прояву в житті й діяльності; самодетермінації; до управління власним емоційним станом. По-справжньому освічений учитель – це той, хто відчуває необхідність постійно поповнювати свої знання, розвивати розумові здібності, вміє всебічно користуватися наявними інтелектуальними й фізичними можливостями, професійними навичками. Л. Кондрашова говорить про необхідність розвивати свої здібності керувати своїм особистим удосконаленням і удосконаленням інших, тобто забезпечувати кожному перспективу внутрішнього росту» [3].

Базова освіта педагога служить відправним пунктом у його діяльності. Однією ж з основних цілей діяльності повинно бути формування настанови на самоосвіту. Професійна самоосвіта – це систематична і цілеспрямована освітня діяльність учителя, мета якої полягає у задоволенні суспільних потреб освіти учнів, подоланні суперечності між темпами застарівання знань і темпами їх оновлення, між вузькопрофесійною діяльністю педагога й усебічним гармонійним розвитком особистості, спроможністю розв'язувати професійні завдання, які виходять за межі сьогодення [5]. Суть самоосвіти полягає у зіставленні свого досвіду з досвідом, нагромадженим у педагогічній науці. На цьому етапі вчителів доцільно проаналізувати різні точки зору на вирішення тієї чи іншої проблеми, визначити особисту позицію. Розвиток творчої активності в галузі самоосвіти щільно пов'язаний з проблемою активної життєвої позиції.

У процесі самоосвітньої діяльності накопичується творчий потенціал особистості вчителя, а результати цієї діяльності, за словами В. Кемерова, «...об'єктивуються не в новому знарядді або культурному винаході, а, перш за

все, у факті становлення цього індивіду як особистості» [2,с.160]. Самоосвіта вчителя досить ефективна в тому випадку, коли вона пов'язується не лише з суто дидактичними, методичними, виховними та іншими окремими видами діяльності, а виходить, насамперед, з ідеї усестороннього розвитку спеціаліста як особистості. Самоосвітня діяльність є успішною лише за умови її цілеспрямованого характеру (А. Владіславлев, В. Козієв, Т. Симонова).

Отже, метою самоосвіти є всебічний розвиток особистості педагога для забезпечення високої якості навчання, виховання і розвитку учнів. Педагогічна самоосвіта – це опосередковане практикою розширення отриманих в вищому навчальному закладі знань, творче засвоєння вчителем своєї педагогічної ролі з метою її адекватного виконання [4,с.49].

Під самоосвітою розуміється одночасне набування нових знань і вдосконалення своїх здібностей, вироблення у собі вмінь і навичок самостійної роботи (О. Кочетов); систематична самостійна пізнавальна діяльність особистості, що зумовлена суспільними й особистісними потребами, що виходять за межі планів і програм навчальних установ системи освіти (А. Айзенберг); цілеспрямована самостійна діяльність вчителів з удосконалення та оволодіння новими спеціальними психолого-педагогічними та методичними знаннями, які необхідні в практичній діяльності вчителів (В. Скнар).

Самоосвіта розглядається як умова самовиховання особистості вчителя (К. Левітан, О. Кочетов). Самовиховання визначається як вища форма самовдосконалення, цілеспрямований процес розвитку власних здібностей у професійній діяльності (О. Кочетов, Л. Нечепоренко), як усвідомлене удосконалення своєї особистості як професіонала (С. Єлканов, В.О. Іщенко). Результатом самовиховання виступає творчий розвиток особистості, її самореалізація (О. Злобіна, Л. Рибалко, Л. Сохань, В. Тихонович, В. Шинкарук). Самовиховання професійно важливих якостей як цілеспрямований процес має здійснюватись за відповідною програмою (С. Єлканов, О. Кучерявий, Л. Нечепоренко) і за допомогою відповідних методів – самопізнання, самоаналізу, самооцінки, самопрограмування, самоорганізації, самоконтролю (С. Єлканов, В. Іщенко, О. Кочетов, О. Кучерявий). Серед професійно важливих якостей, на які спрямоване самовиховання, відзначаються комунікативні та організаторські вміння, що складають основу педагогічного процесу (В. Грехнев, В.Кан-Калик, Н. Кузьміна, Н. Нікандров, В. Столін).

Організоване самовиховання відкриває широкі можливості для взаємодії із зовнішнім світом, як процес і результат усвідомлення особистістю себе, свого місця у навколишньому середовищі й власної поведінки в ньому. У формуванні особистості це важливий фактор її самовизначення і самоствердження у суспільстві. Самовиховання є результатом духовного становлення особистості, відображенням та реалізацією актуальних потреб її розвитку.

Професійне самовиховання – один з найвищих рівнів самовдосконалення якостей. Воно характеризується наступними параметрами:

- А) спрямованістю, мотивами роботи над собою;
- Б) змістом (розумове, фізичне тощо);
- В) стійкістю (випадкове, епізодичне, постійне);
- Г) ефективністю в формуванні особистості (виконує функції головні і допоміжні).

Спрямованість учителя на професійне самовдосконалення знаходить свій вияв у самоосвітній та самовиховній діяльності, що проявляється у прагненні до поглиблення педагогічних знань, розширенні системи цінностей діяльності, постійній рефлексії, цілеспрямованості усіх сфер прояву педагога.

На процес професійного самовдосконалення впливає низка об'єктивних і суб'єктивних чинників [1,с.189]. До об'єктивних належать соціальні та економічні умови, що характеризують структуру розвитку суспільства, держави, – їх можна визначити як макросередовище. До другої групи чинників належать фактори мікрогрупи, що відображають безпосередні умови педагогічної діяльності і спілкування у закладі освіти та побутовому контактному середовищі.

Це означає для вчителя орієнтацію на самостійний пошук шляхів професійного становлення, поєднання в діяльності самовдосконалення з ростом професійної майстерності, поглибленням світоглядних позицій.

Висновки. Організація професійного самовдосконалення зводиться до формування в учителя настанови на самоосвіту, самовиховання, саморозвиток, рефлексію через створення відповідних зовнішніх і внутрішніх умов: вимоги соціуму, моральне і матеріальне стимулювання, контроль за цими процесами, створення і оптимізація умов для здійснення цієї діяльності. Поштовхом до самовдосконалення може бути потреба бути вчителем-майстром, інтерес до самого процесу самовдосконалення, знайомство з досвідом роботи передових учителів, спроба повторити їх заходи, а надалі й удосконалити їх. Проте слід зазначити, що успішність реалізації професійної ролі вчителя, прагнення до постійного самовдосконалення значною мірою залежить від правильного підходу адміністрації школи до вибору системи заохочення педагогічних кадрів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Діденко О.В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : автореф. дис. на здоб. звання канд пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.В. Діденко. – Хмельницький, 2003. – 18 с.
2. Кемеров В.Е. Проблема личности : методология и жизненный смысл / В.Е. Кемеров. – М. : Политиздат, 1977. – 256 с.
3. Кондрашова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова. — К. : Вища шк., 1987. — 54 с.
4. Левитан К.М. Личность педагога : становление и развитие / К.М.Левитан. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1990. – 168 с.

5. Прокопова О.С. Система професійного самовдосконалення вчителя хімії середньої школи: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.С. Прокопова. – К., 2003. – 21с.